

УДК 328.3(438)

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2026.64.61>

ФОРМУВАННЯ БІКАМЕРАЛІЗМУ В ПОЛЬЩІ: КЛЮЧОВІ ЕТАПИ, ІНСТИТУЦІЙНІ ЗМІНИ ТА ПОЛІТИЧНІ НАСЛІДКИ

Ганна Трушевич

*Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
факультет психології та соціальної роботи, кафедра соціальної роботи
вул. Всеволода Змієнка, 2, 65082, м. Одеса, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-3793-1074>*

У статті проаналізовано політичні наслідки становлення польського бікамералізму. Обґрунтовано, що відродження Сенату в 1989 році сприяло зміцненню політичного плюралізму, забезпечило додатковий рівень перевірки законодавства та підвищило легітимність трансформаційних процесів у перехідний період. Відзначено роль Сенату як стабілізуючого інституту, що неодноразово виступав «охладжувальним механізмом», запобігаючи різким політичним крокам і сприяючи збалансованому ухваленню рішень. Проаналізовано дискусії щодо подальшої трансформації або можливого скасування верхньої палати, що відображає як розвиток політичної культури, так і незавершеність модернізаційних пошуків польської політичної системи.

Обґрунтовано, що польська модель бікамералізму демонструє високу функціональність у рамках унітарної держави та доводить, що інститут другої палати може ефективно працювати не лише у федеративних системах. Європейський вектор розвитку Польщі зумовив розширення компетенцій Сенату в питаннях адаптації законодавства до стандартів ЄС та удосконалення інструментів парламентського контролю. Зазначено роль польського досвіду як релевантної моделі для країн Центрально-Східної Європи, зокрема України, де триває дискусія щодо можливості переходу до двопалатної структури парламенту та впровадження більш збалансованої системи стримувань і противаг.

Таким чином, становлення та розвиток бікамералізму в Польщі є результатом тривалої історичної еволюції, внутрішніх політичних компромісів та соціальних запитів на демократизацію. Розглянуто, що сучасний польський сенатський інститут, попри періодичні спроби перегляду його ролі, продовжує відігравати важливу функцію у забезпеченні політичної стабільності, підвищенні якості законодавства та зміцненні демократичних процедур. Обґрунтовано, що польський досвід може бути корисним для українського контексту як приклад інституційної гнучкості й ефективного поєднання історичних традицій із сучасними вимогами демократичного врядування.

Ключові слова: бікамералізм, двопалатний парламент, Польща, демократизація, інститути, Україна, легітимність.

Вступ. Однопалатний парламент, або Національна асамблея, Республіки Польща в 1989 р. внаслідок реформування став двопалатним. Національні збори Польщі включають нижню палату – Сейм (460 депутатів) і верхню палату – Сенат (100 сенаторів). У Сеймі депутати об'єднані в клуби або групи, членство в яких тягне за собою певні зобов'язання щодо реалізації професійних обов'язків. Це означає, зокрема, й обов'язок голосувати відповідно до прийнятих рішень на клубних зборах. На перших зборах Сейму із загального числа депутатів обирається голова, який надалі веде пленарні засідання Сейму, організовує його роботу, а також представляє Сейм. Маршал Сейму і його заступник входять до президії Сейму, яка визначає план роботи Сейму [1].

Термін повноважень Сейму та Сенату починається, коли Сейм збирається на перше засідання, і триває до дня, що передує зібранню Сейму наступного скликання. Вибори до

© Трушевич Г., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Сейму та Сенату призначає Президент Республіки не пізніше ніж за 90 днів до закінчення чотирьох років від початку терміну їх повноважень, встановлюючи дату на неробочий день, який припадає на 30-денний період до закінчення чотирьох років від початку строку повноважень Сейму та Сенату.

Кожен польський громадянин може стати депутатом, якщо на день виборів досяг двадцяти одного року і має право голосу. Для обрання сенатором вік кандидата повинен бути не менше ніж тридцять років. Депутати є представниками виборчих округів, у яких вони одержали мандати. Польська виборча система є пропорційною, тому в парламентських виборах більше шансів мають ті кандидати, які користуються підтримкою політичних партій. Не можна бути одночасно депутатом і сенатором. Основне право й обов'язок депутатів і сенаторів – активна участь у роботі Сейму та Сенату [2].

Тож чому сусідній від України Польщі вдалося побудувати вдалу систему стримування та противаг, а Україні – ні? Аналітик Центру спільних дій Назар Заболотний виділяє декілька причин: «Сприятливіша політична географія Польщі. Вона опинилась ближче до західного світу, тоді як Україна замість спокою та безпеки отримала три десятиліття різнорідних спроб ослаблення та врешті зазіхання на саме своє існування з боку вічного східного ворога. Не меншу роль зіграв історичний досвід державності, якого в нас, на відміну від західних сусідів, обмаль. Вплинула й русифікація, якої зазнала Україна, але уникнула Польща. Однак є ще один аспект, про який говорять значно рідше, ніж про вже озвучені. Це те, як Польща організована зсередини. Те, як розподілена та збалансована система публічної влади впливає на успішність держави не менше, ніж адекватність сусідів чи природні ресурси на розвиток економіки» [3].

Польща належить до тих європейських держав, де бікамералізм має тривалий, але суперечливий шлях розвитку. Від ранніх форм станово-представницьких інститутів Речі Посполитої до сучасної моделі парламентської демократії інститут двопалатності в країні не лише змінював свою архітектуру, а й виконував різні політичні функції залежно від історичного контексту. Актуальність дослідження зумовлена тим, що польська модель бікамералізму часто розглядається як можлива система для адаптації в країнах Центральної та Східної Європи, зокрема в Україні, де періодично порушується питання реформування парламенту.

У сучасній науковій дискусії бікамералізм Польщі привертає увагу як об'єкт багатовимірного дослідження – історичного, конституційно-правового та політичного аналізу. У низці праць останніх років польськими дослідниками обґрунтовано твердження про те, що відновлення Сенату 1989 р. і конституційне врегулювання 1997 р. слід розглядати не лише як інституційне відновлення, але і як елемент широкого пакту демократизації, сформованого в процесі переговорів «круглого столу». Це положення підтверджується в дослідженнях, які описують перехідну роль верхньої палати у встановленні легітимності нових політичних інституцій [4].

У численних працях проаналізовано вплив виборчих механізмів на характер представництва в Сенаті та його здатність виконувати експертно-контрольні функції. Зокрема, у звітах міжнародних організацій і наукових статтях розглянуто наслідки запровадження одномандатних округів для Сенату (2011) – посилення персоналізованої відповідальності сенаторів та зниження партійної пропорційності, що має прямий вплив на здатність верхньої палати координувати регіональні інтереси й діяти як «палата територіального представництва». Ця тема докладно висвітлюється у звітах ОБСЄ та кількох актуальних академічних публікаціях [5].

Водночас виявлені суттєві прогалини в існуючій літературі, котрим присвячена означена стаття. По-перше, бракує послідовних кількісних досліджень, які б емпірично

вимірювали вплив рецензій та поправок Сенату на якість кінцевих законодавчих норм у довгостроковій перспективі (наприклад, контент-аналіз змінених статей законопроектів до / після проходження через Сенат). По-друге, недостатньо досліджено динамічний вплив політичної кон'юнктури (зміна більшості в Сенаті та Сеймі) на здатність двопалатності працювати як механізм стримувань у кризові періоди (особливо потребує уваги період 2015–2023 рр.). По-третє, бракує комплексних досліджень суспільної легітимації Сенату: існують поодинокі опитування та публічні дискусії, але відсутній системний аналіз громадської підтримки різних моделей двопалатності та її кореляції з інституційною довірою.

Метою статті є комплексний аналіз становлення та розвитку бікамералізму в Польщі, зосереджений на ключових історичних етапах, інституційних змінах у структурі та повноваженнях палат, політичних наслідках, зумовлених зміною моделей двопалатності.

Виклад основного матеріалу. Зародження польського бікамералізму пов'язане з розвитком станово-представницької системи XVI ст. Після ухвалення Конституції «Ніхто не може бути суддею у своїй справі» та встановлення принципу *nihil novi* парламентська система фактично поділилася на дві частини: Сенат, що представляв вищу знать і духовенство, та Посольську ізбу, яка об'єднувала шляхту. Ця модель була фундаментальною для подальших польських державотворчих традицій, оскільки саме тоді сформувався принцип двопалатної участі у прийнятті рішень та взаємного контролю.

Після відновлення незалежності Польщі в 1918 році Конституція 1921 року закріпила ліберально-демократичну модель бікамералізму, де Сейм мав домінуючу роль, а Сенат виконував функції стримування та консультацій. Конституція 1935 року, навпаки, змінила баланс на користь виконавчої влади, істотно обмеживши вплив парламенту, включно з верхньою палатою. Таким чином, у міжвоєнний період Сенат виступав радше інструментом політичної стабілізації, ніж реального балансування влад.

Унаслідок референдуму 1946 року, проведеного під контролем комуністичної влади, Сенат було ліквідовано. Це відобразило характерну рису соціалістичних режимів – домінування унікамералізму з підпорядкованим парламентом. Уся законодавча влада була зосереджена в однопалатному Сеймі, що унеможливило будь-які форми політичного плюралізму й інституційного стримування.

Польща стала першою країною регіону Центральної та Східної Європи, що вступила на шлях переходу від авторитаризму до демократії. Рішення, прийняті на круглому столі на віллі «Магдаленка», запустили процес політичних змін, а перший у регіоні некомуністичний уряд, сформований трохи пізніше, у вересні 1989 р., продовжив цей шлях [6].

У процесі переговорів між опозицією і комуністичною владою на круглому столі з 6 лютого по 5 квітня 1989 р. було прийнято кілька важливих рішень, що вплинули на політичний устрій Польщі, зокрема досягнуті угоди щодо процедури виборів до Сейму і Сенату. Перші ж вибори, проведені за цими правилами, ознаменувалися тріумфом опозиції – «Солідарність» отримала 99 місць зі 100 в сенаті і 35 % (всю квоту) в нижній палаті парламенту – Сеймі. Результати продемонстрували, що комуністичний уряд не може далі ефективно управляти країною, і в Польщі було реалізовано нову концепцію політичного устрою, запроповану Адамом Міхніком, – «ваш президент, наш прем'єр» [7].

Згідно з компромісом, досягнутим за круглим столом, нова політична система повинна була проіснувати до 1993 р., тобто до того моменту, коли повинні були відбутися цілком вільні парламентські вибори. Динамічний розвиток політичної ситуації, суспільна вимога високого ступеня легітимності влади, а також посилення перебудови і гласності в СРСР сприяли прискоренню трансформацій в Польщі. У 1990 р. припинила існування основна організаційна структура номенклатури – ПОРП. Цей факт свідчив про об'єктивне

послаблення позиції комуністів. Унаслідок дезінтеграції номенклатури Ярузельський в ролі президента займав пасивну позицію. У середині 1990 р. він став заявляти про готовність подати у відставку й погодився на зміцнення інституту президентства шляхом прямих виборів [8].

Відродження Сенату в 1989 році стало одним із символів повернення Польщі до демократичних принципів. За результатами круглого столу прийнято рішення про відновлення верхньої палати, яка мала посилити репрезентацію та забезпечити додатковий механізм стримування в перехідний період. Конституція 1997 року остаточно закріпила сучасну модель двопалатності Польщі, визначивши Сенат як орган, що бере участь у законодавчому процесі, але поступається Сейму в питанні остаточного ухвалення законів.

Сучасна польська модель характеризується *асиметричним бікамералізмом*. Основні інституційні зміни у структурі та повноваженнях палат стосуються певних аспектів: Сейм має вирішальне слово в законодавчому процесі, зокрема право долати вето Сенату абсолютною більшістю; Сенат зберігає право вносити поправки, відхиляти законопроекти або пропонувати власні, однак його вплив є обмеженим часовими рамками та можливістю Сейму скасувати його рішення; у 1990–2020-х роках роль Сенату періодично посилювалася або послаблювалася залежно від політичної кон'юнктури, проте конституційний баланс залишався незмінним.

Інституційні зміни позначилися і на характері репрезентації. Адже Сенат не представляє регіони в класичному федеративному сенсі, але виконує роль «палати суспільних експертних інтересів». У реформованій виборчій системі 2011 року запроваджено одномандатні округи для виборів до Сенату, що зміцнило персоналізований характер мандатів. Також це підвищило індивідуальну відповідальність сенаторів, але водночас зменшило рівень партійної пропорційності.

Значними стали й зміни в інструментах парламентського контролю: Сенат отримав можливість активніше впливати на формування органів державної влади (наприклад, вибір окремих омбудсманів чи членів колегіальних органів). Розвиток комісій, зокрема Комісії закордонних справ і Комісії прав людини, розширив аналітичний потенціал верхньої палати.

Тож які політичні наслідки мали становлення та розвиток польського бікамералізму? Бікамералізм як явище виступає елементом демократизації. Адже відродження Сенату в 1989 році мало велике символічне значення: воно знаменувало відмову від монополії влади, властивої соціалістичній системі. Створення другої палати сприяло політичній конкуренції, забезпечило додатковий рівень перевірки законодавства в перехідний період, сприяло формуванню політичного плюралізму.

Одним із наслідків є те, що двопалатність відіграла роль у стабілізації політичного процесу, особливо під час урядових криз та швидких політичних змін. Сенат нерідко виступав «оохолоджувальним механізмом», який пом'якшував радикальні ініціативи нижньої палати.

Також, попри позитивні ефекти, польська модель бікамералізму є предметом постійних дискусій: певні політичні сили наполягають на ліквідації Сенату як «недостатньо ефективного». Інші пропонують трансформувати Сенат у палату територіального представництва воєводств. Періодичні зміни політичної більшості в Сенаті створювали ситуації інституційної напруги, особливо у 2015–2023 роках, коли Сенат часто блокував або затримував урядові законопроекти.

Сенат активно долучився до європейської інтеграції Польщі. Зокрема, адаптував законодавство до стандартів ЄС, виступав майданчиком для експертних дискусій,

підтримував розвиток місцевого самоврядування згідно з принципами Європейської хартії місцевого самоврядування.

Формування бікамералізму в Польщі має тривалу, складну та багатовимірну історію, що поєднує традиції Речі Посполитої, модернізаційні процеси міжвоєнного періоду та демократичні трансформації кінця ХХ століття. Сучасна польська модель є прикладом асиметричного, але функціонального бікамералізму, у межах якого Сенат виконує важливі функції законодавчого удосконалення, експертизи та політичного контролю. Інституційні зміни та політичні наслідки розвитку верхньої палати засвідчують, що роль Сенату Польщі виходить за межі формального дублювання повноважень Сейму та забезпечує додаткові механізми демократичного стримування й урівноваження.

Слід погодитись з українським дослідником А. І. Ірклієнком: «Польській державі за трохи більш ніж двадцятирічний період вдалося вибудувати гнучку і врівноважену систему державного управління й інституціоналізувати нові органи законодавчої, виконавчої та судової влади. І хоча процеси зміни політичної системи Республіки Польща ще можуть продовжитися, це не вплине на визнання успішного досвіду Польщі в переході до розбудови конституційної демократії».

Розвиток конституційної демократії у європейських країнах засвідчує наявність бікамеральних систем парламенту, як у федеративних, так і в унітарних країнах. Їх затребуваність обумовлена потребами в забезпеченні балансу інтересів громадянського суспільства і держави та повноважень органів державної влади, взаємовідносин центральної та регіональної влад (дієвості системи стримувань і противаг)» [1].

Польська модель може виступати як опція для України. Назар Заболотний зазначає: «Загалом польська система влади є близькою до української. Однак її приємно вирізняє на нашому фоні продуманість і впорядкованість процедур. Це надає всій політичній системі стабільності, та мінімізує ризик затяжних внутрішніх політичних конфліктів. Перейняти польський досвід – може бути одним із шляхів відносно швидкого вирішення тих системних правових проблем, які закладені в Конституції України. Для його впровадження достатньо точкових змін у Основний Закон, а не переписування його наново. Зокрема заслуговують на увагу ідеї голосування в парламенті простою більшістю від присутніх. Також позитивним досвідом є чітке віднесення президента до виконавчої влади, врегулювання правил його взаємодії з урядом та оригінальний порядок формування Кабміну. Звичайно, такі зміни були б лише частковими й не пропонували б кардинально нового суспільного договору, про необхідність якого у фахових середовищах є чимало розмов. Але вони б додали державі динамізму, а державному управлінню – прозорості, що було б корисно для років повоєнної відбудови. Тому польський підхід є одним із варіантів того, як швидко та доволі ефективно реформувати систему державного управління» [3].

Висновки. Аналіз становлення та розвитку бікамералізму в Польщі засвідчує, що сучасна модель двопалатного парламентаризму є результатом тривалої, багаторівневої та політично зумовленої еволюції. Витоки польської двопалатності, що беруть початок зі станово-представницьких інституцій Речі Посполитої, демонструють глибоку історичну традицію поділу представницьких органів, яка стала підґрунтям для подальших конституційних трансформацій ХХ століття. Кожен етап розвитку – від запровадження демократичної моделі 1921 року до авторитарних змін 1935 року, від ліквідації Сенату в соціалістичний період до його відновлення в 1989 році – відображає зміну політичних режимів, балансів влади та стратегій демократизації.

Інституційні зміни, особливо закріплені Конституцією 1997 року та реформою виборчої системи 2011 року, сформували асиметричну, але функціонально ефективну

модель бікамералізму. Вона передбачає провідну роль Сейму в законодавчому процесі, водночас залишаючи Сенату важливі повноваження щодо рецензування законів, контролю, вироблення компромісів і стабілізації політичного процесу. Польський Сенат став інституцією, що не дублює роботу нижньої палати, а забезпечує додатковий рівень експертизи та демократичної перевірки.

Політичні наслідки укорінення бікамералізму довели його значення в перехідний період кінця 1980-х – початку 1990-х років, коли верхня палата сприяла підвищенню легітимності реформ, зменшенню політичної напруги та формуванню більш збалансованої системи стримувань і противаг. Подальша діяльність Сенату підтвердила його функціональність як стабілізуючого інституту, здатного впливати на якість законодавства та забезпечувати *інклюзивність* парламентських рішень.

Польська модель бікамералізму демонструє, що друга палата може ефективно функціонувати в унітарній державі, виконуючи як історично закорінені, так і новітні демократичні ролі. Досвід Польщі є релевантним для країн Центрально-Східної Європи, зокрема України, де триває дискусія щодо оптимальної архітектури парламенту. Польський приклад доводить, що інституційна гнучкість, здатність до адаптації та поєднання історичних традицій із модерними потребами управління є ключовими чинниками успішної еволюції системи двопалатності.

Отже, формування бікамералізму в Польщі демонструє тісний взаємозв'язок між політичними змінами, інституційними нововведеннями та суспільним запитом на демократичну модернізацію, що робить польський досвід важливим орієнтиром для подальших наукових і практичних дискусій щодо моделі парламентського устрою.

Список використаної літератури

1. Ірклієнко А. І. Бікамералізм в умовах формування конституційної демократії. Київ, 2021. 212 с.
2. Парламент республіки Польща. *Офіційне видання Голос України*. Верховна Рада України. 2024. URL: <https://www.golos.com.ua/article/380701>.
3. Позичити у Польщі. Як сусідам вдалося побудувати ефективну систему балансу влади? *Українська правда*. 2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/12/04/7379152/>.
4. Koncevicz T. Understanding Polish pacted (r)evolution(s) of 1989 and the politics of resentment of 2015–2018 and beyond. *International Journal of Constitutional Law*. April 2019. Vol. 17, Iss. 2. P. 695–700. <https://doi.org/10.1093/icon/moz043>.
5. REPUBLIC OF POLAND PARLIAMENTARY ELECTIONS 25 October 2015. Office for Democratic Institutions and Human Rights. Warsaw. 2016. URL: https://www.osce.org/sites/default/files/f/documents/4/1/217961_0.pdf.
6. Motdawa T., Zakrzewska J. *Historia sejmu polskiego*. Warszawa : Polska Ludowa, 1989. Т. 3. С. 38–128.
7. Antoszewski A. *Forma Rzada. Demokracje Europy SrodkowoWschodniej w perspektywie porownawczej*. red. A. Antoszewski, R. Herbut. Wroclaw, 1998. S. 59–62.
8. Antoszewski A. *Demokratyzacja III Rzeczpospolitej*. Wroclaw : ABC, 2002. 134 p.

THE FORMATION OF BICAMERALISM IN POLAND: KEY STAGES, INSTITUTIONAL CHANGES AND POLITICAL CONSEQUENCES

Hanna Trushevych

*Odesa I. I. Mechnikov National University,
Faculty of Psychology and Social Work, Department of Social Work
Vsevolod Zmiienko str., 2, 65082, Odesa, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-3793-1074>*

The article analyzes the political consequences of the formation of Polish bicameralism. It examines how the revival of the Senate in 1989 contributed to the strengthening of political pluralism, provided an additional level of legislative review, and increased the legitimacy of transformation processes during the transition period. The role of the Senate as a stabilizing institution is noted, which often acted as a “cooling mechanism”, preventing drastic political steps and promoting balanced decision-making. Discussions on the further transformation or possible abolition of the upper house are analyzed, reflecting both the development of political culture and the incompleteness of the modernization efforts of the Polish political system.

It is argued that the Polish model of bicameralism demonstrates high functionality within a unitary state and proves that the institution of a second chamber can function effectively not only in federal systems. Poland’s European vector of development has led to the expansion of the Senate’s powers in matters of adapting legislation to EU standards and improving instruments of parliamentary control. The role of the Polish experience as a relevant model for Central and Eastern European countries, in particular Ukraine, where there is an ongoing discussion about the possibility of transitioning to a bicameral parliamentary structure and introducing a more balanced system of checks and balances, is noted.

Thus, the establishment and development of bicameralism in Poland is the result of a long historical evolution, internal political compromises, and social demands for democratization. It is considered that the modern Polish Senate, despite periodic attempts to revise its role, continues to play an important function in ensuring political stability, improving the quality of legislation, and strengthening democratic procedures. It is argued that the Polish experience can be useful for the Ukrainian context as an example of institutional flexibility and effective combination of historical traditions with modern requirements of democratic governance.

Key words: bicameralism, bicameral parliament, Poland, democratization, institutions, Ukraine, legitimacy.

Дата першого надходження статті до видання: 22.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 19.05.2026